

Oud is out!?

Een aanzet voor bezinning over de plaats van ouderen binnen Baptisten gemeenten in Nederland

Eén van de belangrijkste ontwikkelingen in deze tijd is de wereldwijde toename van het aantal ouderen. Er is sprake van een 'dubbele vergrijzing'.ⁱ Niet alleen méér mensen worden oud, mensen zullen gemiddeld ook länger leven. Amerikanen spreken over de *Agewave*. Het aantal personen boven 60 jaar in Nederland stijgt naar eenderde van de bevolking in 2030. Deze enorme demografische verschuiving zal een geheel nieuwe verhouding tussen jongeren en ouderen met zich meebrengen. Deze situatie is een unicum in de geschiedenis. Op vele wijzen worden we gewezen op de gevolgen van deze ontwikkeling. Bijvoorbeeld dat de beroepsbevolking daalt in verhouding tot het aantal mensen dat gepensioneerd is. Dat er een stijgende zorgvraag zal zijn. Dat het aantal eenpersoons-huishoudens zal toenemen en dus de vraag naar kleinere woningen. En dat de vergrijzing een kostentechnisch probleem is. Houdt het huidige stelsel van pensioenen, AOW en zorg wel stand?

In hoeverre staan we stil bij de gevolgen van de dubbele vergrijzing voor de wijze waarop we gemeente (willen) zijn? Het lijkt me noodzakelijk

Vergrijzende gemeenten een probleem?

Immers: nooit eerder waren er in Baptisten Gemeenten zóveel leden ouder dan 50 jaar.ⁱⁱ Precieze cijfers ontbreken, maar grote kans dat 40 – 50 % van de leden van de baptisten (Unie)gemeenten in Nederland boven deze leeftijd is. Dat wordt meestal gezien als een probleem. Het advies is dan doorgaans dat vergrijzende gemeenten met het oog op de toekomst dienen te investeren in jeugdwerk en activiteiten voor jongeren. Want... 'wie de jeugd heeft, heeft de toekomst'. Klinkt goed en wijs. Dus zijn er inmiddels vele nota's en plannen geschreven, raadsvergaderingen belegd, en gemeenteopbouwprocessen gestart waarin de visie van de gemeente op jeugdwerk is verwoord. Maar is dat de enige reactie op bovenstaande 'probleemsituatie'?

Hoeveel gemeenten kennen beleidsplannen met het oog op 'de ouderen' in de gemeente? In een aantal gemeenten zullen er activiteiten worden georganiseerd, speciaal voor ouderen. "De Jeugd van vroeger", een 'ouderensoos', een kerstmiddag speciaal voor hen, compleet met halen en brengen van en naar huis. En wie boven de 75 is, ontvangt minstens één bezoekje per jaar van de dominee... Maar welke visie op gemeente-zijn en op ouderen spreekt daaruit?

Het lijkt me hoog tijd voor gesprek en bezinning. Om drie redenen minimaal.

- (1) De ene is het gegeven dat in onze maatschappij het overheersende gevoel nog steeds lijkt te zijn: 'jong is in en oud is uit'. Dat mensen steeds ouder worden lijkt eerder een kwaad dan een zegen. Baptisten gemeenten zouden vanuit het verstaan van de Schriften tegendraads moeten zijn om de waarde van ouderen te benadrukken. Daarom in dit artikel een korte typering van beelden van ouderen in onze huidige samenleving én een aanduiding van teksten uit de bijbel over ouderen.
- (2) Ten tweede zal helder moeten zijn hóe inhoud te geven aan het pastoraat. In het contact met ouderen zijn er specifieke thematieken aan de orde en vraagt erkenning van ouderen een bepaalde bewustwording ook bij hen die ouderen bezoeken. In het kader van dit artikel slechts enkele aandachtspunten.
- (3) Ouderen zijn deel van het lichaam van Christus, zonder wie de gemeente niet kan bestaan. Ouderen hebben véél te geven en dóór te geven. Zien gemeenten hoe wezenlijk ouderen bij (kunnen) dragen? Laat het helder zijn dat het uiteindelijk gaat om het functioneren van élk lid van het Lichaam. Er zal dus gezocht moeten worden naar het samen optrekken van oud én jong en juist daarom zijn intergenerationele contacten zo belangrijk.

In dit artikel duid ik enkele lijnen aan die nader ingaan op deze drie aspecten. Als een eerste aanzet én als uitnodiging voor reactie en voortgaand gesprek.

'De oudere' bestaat niet

Daarbij wil ik vooraf opmerken dat 'de oudere' niet bestaat. Ook niet binnen Baptisten Gemeenten. Er bestaat een grote diversiteit onder ouderen. Zeker als gerekend wordt vanaf 50 jaar. Er is een enorm verschil tussen de volop in het werkzame leven staande 50-plusser, de vitale gepensioneerde, de thuiswonende 80-er die niet meer zo mobiel is of de kwetsbare oudere die vrijwel volledig afhankelijk van zorg is etc. Er wordt onderscheid gemaakt tussen de 'derde', 'vierde' en soms zelfs de 'vijfde leeftijd'. De zogenaamde 'Babyboomers' (geboren direct na de Tweede Wereldoorlog) vormen een nieuwe groep ouderen die anders 'oud' zullen zijn dan de vóóroorlogse generatie.ⁱⁱⁱ Een vraag over de positie van 'ouderen' binnen gemeenten is in die zin niet een heldere vraag. Er is sprake van grote variatie. In dit artikel heb ik vooral hen in gedachten die aangeduid worden als zijnde in de 'vierde' leeftijd. Grofweg vanaf 70-75 jaar.

(voor-)Beelden van ouderen

Een bekende uitspraak luidt dat bijna iedereen oud wil worden, maar niemand oud wil zijn.

De rode draad in het denken over ouder worden is in onze samenleving samen te vatten met de tegenstrijdige gevoelens die worden verwoord in een dichtregel uit de 17^e eeuw: "*Ouderdom, hoe sijt gij zo veracht, terwijl een elck u so begeert.*"

De op- en neergang van het menselijk leven werden in Nederland vanaf de 16^e tot en met de 19^e eeuw symbolisch weergegeven in de vorm van levenstrappen: de levensfasen van de mens van de wieg tot het graf. De mens bestijgt dan gedurende de eerste helft van zijn leven met een aantal treden de trap, waarbij hij met 50 jaar het hoogste punt bereikt. Hierna volgt een afdaling met evenveel treden als in de eerste helft van het leven. De afdalende figuren waren steeds meer gebogen en hadden knikkende knieën. Bij 100 jaar betekent het graf een onvermijdelijk eindpunt.

Zo wordt het beeld opgeroepen dat de fase van de ouderdom staat in het teken van 'nog' of 'niet meer'. Het is te horen in vele gesprekken met of over ouderen. "Kunt u dat *nog*?" "Wilt u dat *nog*?" Of ouderen zelf die zeggen: 'dat kan ik *niet meer*'. 'Dat gaat *niet meer*'.

Beelden van de ouderdom verwijzen vrijwel alle naar verval en neergang. De ouderdom werd afgebeeld als een versleten, opgelapte zak, en kale stramme boom of een ruïne van een gebouw. Tekeningen en prenten wijzen vaak op de sterfelijkheid van de (oudere) mens. "Memento mori", gedenk te sterven.^{iv} Dat is het beeld dat in wordt opgeroepen: het leven als een op- en neergang. En wie ouder wordt, daalt af. De 'aftakeling' typeert deze fase van het leven. De kwetsbaarheid neemt toe en de dood nadert. Belangrijk om ons bewust te zijn, dat dergelijke beelden onze omgang met ouderen mede bepalen en van invloed kunnen zijn hoe binnen gemeenten inhoud wordt gegeven aan het pastoraat en het beroep dat al dan niet op ouderen wordt gedaan.

Uit onderzoek naar de cultuur waarin we leven, komt in elk geval duidelijk naar voren dat de positie van ouderen en het nadenken over ouder worden problematisch is. In onze cultuur wordt immers grote nadruk gelegd op het beheersen, wegnemen of tijdig voorkomen van mogelijke bedreigingen. In dat opzicht is het ouder worden voor velen confronterend. Ouderen herinneren ons aan de fundamentele menselijke kwetsbaarheid dat je in het leven geen garanties hebt tegen verlies van geliefden, ernstige ziektes of leven met gebreken. Verpleeghuizen zijn daarom voor velen schrikbeelden. Daar hoop je nooit te komen. Dat is het ergste wat je kan overkomen.^v Een diepgeworteld beeld als we denken over ouderen in onze samenleving is het beeld van de aftakeling, de naderende dood. In die spiegel kijken we liever niet.

Alle goede intenties ten spijt, wie alert is, kan opmerken hoe er dikwijls iets neerbuigends in de contacten met ouderen in kan sluipen. Vanuit het beeld dat jij gezond en sterk bent en de ander oud en hulpbehoevend, wordt de ander afhankelijk van de goede zorgen gemaakt en die moet daar vooral dankbaar om zijn. Zo worden nog steeds heel wat ouderen betutteld en gecontroleerd. Dan zijn uitspraken te horen, als "het zijn zulke schatjes, ik kom graag in het verzorgingshuis". Of er wordt met verkleinwoorden gesproken over 'die oudjes' of 'een lief omaatje'. In deze uitspraken liggen beelden over ouderen opgesloten, waarbij men ouderen naar mijn overtuiging geen recht doet.

Laten we wel bedenken dat onze beelden mede gevoed worden door wat ouderen ook zélf over hun ouder worden zeggen. Sommigen zeggen van zichzelf dat zij hun beste tijd wel hebben gehad. En er klinkt “in mijn tijd deden we dat zus of zo...” In mijn tijd....dat is dus voorbij, verleden tijd. Zo komt de laatste fase van het leven in een negatief licht te staan. Je tijd is voorbij. Voor wie of wat ben je nog ‘nuttig’? Voor wie tel je werkelijk mee?

Natuurlijk is dit eenzijdig. Er zijn ook heel andere geluiden.... Wat te denken van het bestaan van een anti-verouderingsmarkt, waar ouderen wordt verzekerd dat ze helemaal niet oud zijn? Dat ze zich misschien oud voelen of er oud uitzien, maar dat daar van alles aan te doen is als je maar wilt investeren in je uiterlijk en je leven weet te vullen met activiteiten. Zo lees je lofzangen op het ouder worden en krijg je beelden voorgeschoteld van het Zwitserlevengevoel: verre ruizen, diepzeeduiken, woestijnen doorkruisen.^{vi} De 50+ beurs speelt hier op in met vele aanbiedingen. De nadruk ligt niet op het nadenken over hoe je op een goede wijze ouder kunt worden, maar op het jong willen blijven. Zo worden de ogen gesloten voor de moeiten van het ouder worden. De gerontoloog/ socioloog Jan Baars stelt^{vii} dat de cultus van het jong zijn, een gerontofobie oproept, de angst om ouder te worden. De symptomen van de lichamelijke veroudering worden door de media uitvergroot in de mate waarin producten worden ontwikkeld die deze symptomen kunnen bestrijden: dus geen rimpels meer, geen vetkussentjes of haaruitval. En je moet er jong mee beginnen om vooral niet ouder te worden of te lijken.

(voor)Beelden van ouderen in de bijbel

In zowel het OT als het NT blijken ouderen een waardevolle positie in te nemen binnen de gemeenschap. Over het algemeen worden met ouderen mensen bedoeld die ouder zijn dan 50, 60 jaar. Tijdens de woestijnreis van Israël waren de oudsten van een familie de stamhoofden. Later, zaten de ouderen veelal in de stadpoorten. Ze zagen alles wat er gebeurde in de stad en functioneerden als getuigen bij bijzondere gebeurtenissen of gaven goede raad vanuit hun kennis en ervaring.

Wie teksten op een rij zet, komt tot de conclusie dat de ouderdom wordt getoond als een gave of als een opgave.

In Spreuken 16:31 heet het heel algemeen: *“Grijze haren zijn een glanzende kroon; men verwerft die op de weg van de gerechtigheid.”*

In psalm 92:15 klinkt: *“in de grijze ouderdom zullen zij nog vruchten dragen. Zij zullen vet en groen zijn.”* Ouderdom als een zegen.

Tegelijk is er volop realisme dat ‘de ouderdom komt met gebreken’. Er is te lezen over de blindheid van Isaak, die de dood voelt naderen (Gen. 27: 1 e.v.), over de vermoeidheid van Mozes, die afstand doet van zijn taak (Dtn. 31: 1 e.v.) over de aftakeling van David die niet meer in staat is zelf het probleem van zijn opvolging te regelen (1 Kon.1) En een zeer bekend gedeelte is Prediker 12, waar een beeldende uiteenzetting wordt gegeven van de vele kwalen bij het ouder worden. De gang wordt onzeker, de stem gaat beven, het horen en zien wordt minder, de smaak neemt af, de grijze haren groeien (de amandelboom die bloeit...) en de lamp dooft. Zo nadert het einde.

Ook is te lezen over Barzillai – 80 jaar - die niet meer proeft wat hij eet of drinkt (2 Sam.19:36) en afziet van een reis met David mee naar het hof. Hij wil zich opmaken om te sterven. De gelovige vraagt aan het einde van zijn leven of God hem trouw wil blijven ondanks de aftakeling *“Verstoot mij niet nu ik oud ben, verlaat mij niet nu de kracht mij ontzinkt (ps.71:9,18)*

Ondanks deze heldere kijk op de gebreken die de mens op het einde van zijn leven te wachten staan, wordt het leven toch gezien als een groot goed en een lang leven als een teken van Gods zegen.

Samenvattend is te concluderen dat in de bijbel een genuanceerd beeld wordt getoond, dat beide kanten van het ouder worden aanduidt. Als een ‘weg naar het donker’ en als een ‘weg naar het licht’.^{viii} Lees de klacht van de oude man in Psalm 31:

'Heb erbarmen, Heer, want ik verkeer in nood, mijn ogen zijn gezwollen van verdriet, mijn ziel en mijn lichaam verkwijnen, mijn leven verloopt in ellende, zuchtend slijt ik mijn dagen, door eigen schuld slinken mijn krachten, tot op mijn botten teer ik weg.

Bij allen die mij belagen, wek ik de lachlust, bij mijn burens nog het meest. Wie mij kennen zijn verbijsterd, wie mij zien aankomen op straat wenden zich af en ontluchten mij.

Vergeeten ben ik als een dode, weg uit het hart, afgedankt als gebroken aardewerk.'

Hiertegenover staat een ander voorbeeld van een oude man, zoals Simeon (Luc. 2: 25 – 32) die de ogen kan openen voor een nieuwe toekomst die is aangebroken met de geboorte van Christus. Simeon is daarmee een voorbeeld van wat is te lezen in Psalm 92: 13 – 15 :

'De rechtvaardigen...staan gepland in het huis van de Heer, in de voorhoven van onze God groeien zij op. Zij dragen nog vrucht als ze oud zijn en blijven krachtig en fris. Zo getuigen zij dat de Heer recht doet...'

Oud en wijs?

In veel Bijbelgedeelten wordt oud-zijn met wijsheid verbonden. In Daniël 7 wordt God zelf omschreven als een oude, wijze man. Bij wijsheid in de bijbel gaat het niet zozeer om kennis, maar om ervaring. Zo heeft ouder worden ook met wijsheid te maken. Oud worden is: veel meegemaakt hebben en dus veel ervaring in het leven hebben opgedaan. De grootste wijsheid ontstaat dan in het kennen van God en leven naar Zijn wil: *'Het begin van de wijsheid is ontzag voor de Heer. Wie leeft naar zijn wet, getuigt van Gods inzicht.'* (Psalm 111:10)

Ouderen waren een belangrijke schakel in het dóórgeven van (geloof)tradities en het geloof in God. De verhalen over God en diens volk werden van mond tot mond doorverteld. Ouderen onderwezen wat God door de eeuwen heen had gedaan. Lees Psalm 71: 17 – 18.

Oud en wijs-zijn is niet synoniem. Nu niet en vroeger ook niet. In de bijbel is de kanttekening te lezen dat grijsheid niet per definitie overeenkomt met wijsheid: lees Job 12-12-13 en 1 Kon.12-6-20! Maar wel wordt duidelijk dat ouderen vele jaren ervaring hebben met het leven met God en daarover iets hebben dóór te geven. Als zij die gelegenheid krijgen, kunnen zij een bron van wijsheid zijn voor volgende generaties.

Intermezzo: Opgaan, blinken en verzinken

Bewustzijn van (eigen) beelden, kan helpen bij het nadenken over de invulling van pastoraat aan ouderen. Als intermezzo tussen de gedachten over de 'beelden van ouderen' en het pastoraat, onderstaand fragment:

Ze zaten samen een beetje somber voor zich uit te staren. Ze hadden elkaar nog, jawel. Maar verder... De ouderdom komt met gebreken. "Het is dat u nu zo vlak voor me zit, maar anders zou ik u echt niet kunnen verstaan. Ze zeggen zo vaak tegen me: "Je moet maar eens een gehoorapparaat aanschaffen! Maar ja, dat wil je niet, hè...?"

Een mens is toch altijd een tikje hoogmoedig misschien en ook een pietsje eigenwijs. En dan zeg ik maar weer: "Wat zeg je?"

"Maar dan beginnen ze te schreeuwen, alsof je een stokdove oude kerel bent – en dat is ook niet leuk, dat zal ik u vertellen. Nou ja, ik wordt een dagje ouder, dat is waar. M'n ogen zijn ook niet meer wat ze geweest zijn. Ik moet weer een nieuwe bril, heeft de dokter gezegd. De laatste operatie heeft wel iets, maar toch niet veel geholpen. Soms zit ik echt een beetje te gluren, zo met m'n gezicht boven op m'n boek of de krant. Nee, leuk is dat niet.

Je voelt je zo oud worden. Dat is het vooral. Je takelt af.

Mijn vrouw zegt vaak: we zijn aan het afbouwen, man."

Hij zwijgt. Kijkt naar opzij. Naar haar.

Hoelang hebben ze nu al lief en leed gedeeld? Samen getrouwd. Gelukkig geweest. Kinderen gekregen. Hard gewerkt in de jaren na de oorlog. Zorgen gehad. Verdriet. Maar steeds elkaar terzijde gestaan, door alles heen elkaar trouw gebleven.

Zij knikt.

“Ja, we zijn aan het afbouwen, dat gevoel heb ik heel erg. Het stofzuigen gaat ook niet meer zo handig. Soms neemt hij het over, maar dan moet ik zeggen waar hij zuigen moet, want hij ziet het nauwelijks meer. Maar het ergste vind ik nog dat je steeds maar weer kennissen en familie moet missen. Gisteren nog: weer een rouwkaart. Een oude schoolvriend. Plotseling overleden.

Hartstilstand. Weg. Vorig jaar zijn we nog een dagje met ze uit geweest. Hij kon rijden en wij mochten mee. Dat is nu ook voorbij.

Kijk, dat bedoel ik. Je wereld wordt kleiner, steeds maar kleiner.

En je eigen kinderen? Ach, die hebben hun eigen leven, daar kun je ook niet van verwachten dat ze hier dag op de stoep staan. Ik zou niet willen!

Nee, je kunt nu wel mooi weer spelen, maar het is echt waar, hoor: we zijn aan het afbouwen.”

De oude klok tikt de stille weg. Dan neemt de man het gesprek weer over.

“Weet u, vroeger zeiden we wel eens: opgaan, blinken en verzinken. En zo is het. Ik weet wel, door het geloof mag je verder kijken dan je aardse neus lang is, maar dat zie je niet altijd. Echt. We hebben het hier allemaal gehad. Nu zijn we aan het laatste toe: aan het verzinken. Het is allemaal alleen maar minder.”

Ik kijk naar het kleed aan de kamerwand. In prachtige kleuren: een zonsondergang. “Ja dat hebben we pas gekregen, van de kinderen, voor ons trouwfeest. Mooi is het, vindt u niet? Vooral dat warme rood van de ondergaande zon, dat vind ik zelf zo prachtig!”

Ik knik.

“Opgaan, blinken en verzinken”, zeg ik.

“Zeg dat wel”, zegt zij. “Maar nou u dat zegt, toch wonderlijk hè, dat verzinken zo mooi kan zijn.”

Samen kijken we naar het wandkleed. Gekregen van de kinderen.

“Ja, mooi is het, heel mooi” zegt hij. “Als je het maar wilt zien.”

Pastoraat

In het kader van dit artikel slechts een korte aanduiding van mogelijke accenten in het pastoraat aan ouderen.^{ix} Er zijn binnen het pastoraat verschillende stromingen aan te duiden.^x In de contacten met ouderen lijkt mij de invalshoek van het ‘*hermeneutisch pastoraat*’ zeer aan te bevelen.

Kern van deze benadering is om te luisteren naar de eigen ervaringen van mensen om daarin iets op te vangen van waar het in het geloof om gaat én te luisteren naar de woorden van de Schrift en de geloofstraditie. Schrift, traditie en biografie dienen met hulp van elkaar gelezen te worden. Het gaat in het pastoraat dan om een dialogisch proces waarin het geheim van geloven en de aanwezigheid van God in het alledaagse leven – of in de crisissituatie van dat moment – ontdekt kan worden in de ontmoeting tussen de pastor en de oudere.

In de pastorale theologie legt deze benadering grote nadruk op de biografie, het perspectief van de levensloop, zoals iemand die zélf beleeft. In het pastorale contact wordt ruimte geschapen voor de oudere om (fragmenten van) het eigen levensverhaal te vertellen. De theologische vraag is of we kans ziens dergelijke levensverhalen te lezen als – wat genoemd is – ‘living human documents’^{x1}: hoe is dit unieke levensverhaal te horen als deel van Gods verhaal met mensen? Hoe mag je dit leven – met alles wat daarin gebeurt en gepasseerd is – zien in het licht van Gods liefde en heilsgeschiedenis?

Het gaat in alle pastoraat om het luisteren naar verhalen van mensen, om daarin te ontdekken wat mensen beweegt. Door te luisteren komen mensen tot het verstaan van zichzelf, van anderen, van God. De vragen waarmee mensen rondlopen, hun actuele ervaringen of (soms moeilijk te plaatsen) reacties op situaties zijn dikwijls slechts te verstaan tegen de achtergrond van hun eigen

levensgeschiedenis. Dit is des te meer van belang in het pastoraat aan ouderen. In de geschiedenis van hun leven heeft zich ook hun geloofsverhaal gewoven. Door de verhalen heen kan gehoord worden hoe zij deel hebben gekregen aan wat ik nu maar noem het 'Verhaal van God en mensen'. Soms is te horen dat mensen daarvan in de loop van hun leven zijn vervreemd geraakt, met alle gevoelens van pijn, wrok of verbijstering die dan meespelen. Soms is te horen hoe het geloof in God hen altijd heeft gedragen, ook door crises heen. Elk verhaal kent een eigen 'kleur'. Vaak zal door alles heen de dankbaarheid doorklinken hoe velen hebben ervaren dat zij 'de goede strijd gestreden hebben, maar het geloof behouden'. (2 Tim.4: 6-7).

Pastoraat is luisteren naar en exegetiseren en interpreteren van ervaringen. Al vertellend maken mensen de pastor deelgenoot van hun angsten én verlangens, hun moeite en strijd, hun hoop en verwachting, hun geloof en ongeloof.

Daarmee komt binnen het pastorale werk hetzelfde aan de orde, als wat in de bijbel is te lezen. De bijbel vertelt immers hoe mensen gaandeweg God leren kennen en vertrouwen en daarvan getuigenis afleggen. De bijbel vertelt vele levensverhalen van mensen, die in hun leven God hebben leren kennen: Abraham en Ruth, Mozes en Mirjam, Elia en Maria. Deze mensen komen we tegen - evenals in het pastoraat - in hun vertrouwen en opstandigheid, hun moed en wanhoop, hun gehoorzaamheid en teleurstelling. Het zijn mensen met mogelijkheden en beperkingen, met gaven en zwakheden.

Voor ouderen is essentieel dat zij gelegenheid geboden moeten krijgen om te kunnen herinneren.^{xii} Om het te zeggen met een uitspraak van de Deense theoloog/ filosoof Kierkegaard: 'we leven ons leven naar voren, maar we begrijpen het door terug te kijken'.

Aandacht voor het levens- en geloofsverhaal

Het bijzondere van de fase van de ouderdom is, dat je achterom kunt kijken. Dat je een overzicht krijgt van alles wat je hebt meegekregen en meegemaakt.

Om het in een beeld te zeggen, mij ooit aangereikt door een 95-jarige: ouder worden is als bergbeklimmen. Je komt steeds hoger en het wordt stiller om je heen. Je neemt meer afstand van de dingen. Maar je krijgt ook steeds meer overzicht over de wegen die je in je leven bent gegaan. Je kijkt terug en ziet hoe je weg is gegaan over bergen en door dalen, welke kruispunten je hebt genomen en hoe je levensweg is gegaan.

Vanuit dit overzicht kun je gaan ordenen en gaan afwegen wat voor jezelf belangrijk is geweest, welke kansen je hebt gehad en welke kansen je hebt laten liggen, welke mensen betekenisvol voor je zijn geweest, wat de hoogte- en dieptepunten in je leven waren en wat je door de jaren heen houvast en richting heeft geboden.

Zo heeft iedere oudere een uniek verhaal te vertellen. Over de grandeur en de misère van het leven, over de hoop en wanhoop, over liefde en gemis, over geloof en ongeloof.

Pastoraat aan ouderen is daarom ruimte maken voor het levensverhaal.

Dat is iets anders dan alleen maar vragen naar de feitelijke levensloop van iemand.

Ruimte maken voor het levensverhaal is samen met de ander zoeken naar samenhang en het leggen van verbindingen tussen heden, verleden en toekomst. En vandaaruit ontdekken wat er werkelijk toe heeft gedaan en toe doet. Ook in gelovig opzicht. Wát draagt je door het leven heen? Wie waren/zijn belangrijk? Wie is God daarin voor je (geweest)?

Uit onderzoek blijkt dat door het vertellen van hun (levens)verhalen ouderen hun eigen leven onder ogen zien en zo leren zichzelf te aanvaarden – met de vele kanten die er zijn, met het volle en het ledige leven dat is geweest en er is - als deze unieke en kostbare mens van God.^{xiii} Als opgave voor de laatste levensfase schrijft Andriessen^{xiv} over 'het leven be-amen': aanvaarden dat zó je leven is (geweest), met alle mooie en moeilijke kanten. Dat lukt lang niet iedereen. Maar al vertellend kunnen brokstukken tot één geheel worden. Er kan heling plaatsvinden van wonden die zijn opgelopen. Zo zijn er mogelijkheden binnen het pastoraat om te werken aan verzoening met het geleefde leven. Door het levensverhaal te (laten) vertellen, wordt een poging gedaan de opgedane ervaringen te ordenen en 'rode draden' te ontdekken en 'kernen' te vinden die het leven zinvol hebben gemaakt.

Om het einde van het leven uit te houden en te accepteren, heb je de zekerheid nodig dat je het leven hebt geleefd met al zijn hoogte- en dieptepunten. Dat verhaal moet gehóórd en erkend worden.

Afstand houden?

Is daarvoor ruimte binnen de gemeente? Worden ouderen gehoord en gezien in wie zij zijn?

Henri Nouwen schrijft hoe moeilijk dat kan zijn, omdat lang niet ieder 'open' kan staan voor het contact met ouderen:

'Toewijding aan ouderen houdt allereerst in dat we ons openstellen voor de ervaring van oud worden. Alleen zodra jijzelf de betrekkelijkheid van je eigen leven hebt leren inzien, kun je een glimlach tevoorschijn toveren op het gezicht van iemand die de dood voelt naderen. In deze zin is toewijding in de eerste plaats een weg naar je eigen ouder wordende ik; daar zijn de genezende krachten te vinden voor allen met wie wij de condition humaine delen. Geen gast voelt zich welkom wanneer zijn gastheer niet thuis is in zijn eigen huis. Geen oude man of vrouw heeft de vrijmoedigheid uiting te geven aan zijn of haar verborgen angsten of diepste wensen wanneer deze bij degenen die proberen te luisteren alleen maar ongemakkelijke gevoelens oproepen. Het is geen geheim dat wij onze suggesties, adviezen, aansporingen en goede woorden vaak ten beste geven met de bedoeling afstand te houden in plaats van nabijheid toe te staan. Als het er ons vooral om gaat ouderen iets te doen te geven, hun vermaak en afleiding te bieden, dan houden we het pijnlijke besef op een afstand dat de meeste mensen niet vermaakt willen worden, maar gehoord, niet beziggehouden, maar erkend.^{xv}

Kortom: nadenken over pastoraat aan kwetsbare ouderen (in dit geval niet de vitale ouderen die volop functioneren in samenleving en gemeente) betekent dat je de confrontatie in jezelf toelaat met het fundamentele gegeven dat het leven geleefd moet worden met onvolmaakte, broze lichamen en (bijvoorbeeld in contact met mensen met dementie) een aftakelende geest. En dat niet alles is 'op te lossen'. Dat gebreken moeten worden aanvaard, dat geleerd moet worden om te gaan met tegenslag en verlies, dat de dood in de ogen moet worden gekeken. In een cultuur die zich richt op jong zijn en beheersbaarheid, is dat niet gemakkelijk. In die zin weten we lang niet altijd goed om te gaan met het ouder worden.

Inclusief gemeente-zijn: positie van ouderen

Zoals er vele 'pastorale modellen' zijn te onderscheiden, zo zijn er ook verschillende 'gemeente-modellen' te onderscheiden binnen het Nieuwe Testament.^{xvi} Een fundamentele visie op gemeente-zijn is het spreken over de gemeente als Lichaam van Christus (bijv. 1 Cor. 12 – 12 – 31). De leden van het lichaam verschillen onderling in plaats, vorm en functie. Maar elk lid is belangrijk en kan niet gemist worden. De één kan niet zonder de ander. Spanningen zijn zeker niet uitgesloten (het beste bewijs daarvoor is de gemeente in Corinte!), maar de verschillen dienen te worden gerelativeerd: uiteindelijk is ieder afhankelijk van het Hoofd van de gemeente én van elkaar.

Denkend vanuit dit 'model' is te constateren dat er binnen huidige Baptisten gemeenten zich spanningen en conflicten kunnen voordoen die te maken hebben met de verschillende generaties. Over de keuze van de muziek in de kerkdienst op zondag bijvoorbeeld. Over activiteiten binnen de gemeente. Over de visie op de toekomst of de besteding van gelden. Lang niet altijd is dit terug te voeren op generatieverschillen, maar toch ligt hier wel een aandachtspunt. Met name hoe omgegaan wordt met de inbreng van ouderen.

Uit een onderzoek in Duitsland^{xvii} blijkt bijvoorbeeld een duidelijke discrepantie te bestaan tussen het engagement van oudere gemeenteleden en de waardering die zij gewoonlijk daarvoor krijgen. Met andere woorden: vele ouderen zijn er altijd, slaan geen dienst over, zetten zich in voor talrijke activiteiten, maar merken dat er als vanzelfsprekend van wordt uitgegaan dat zij zo loyaal en trouw zijn. Er lijkt nauwelijks oog voor hun geloofsvragen en de erkenning hoezeer zij de gemeente dragen wordt niet gegeven. Zij zien hoe de grootste pastorale inspanningen erop zijn gericht jeugdigen en jong-volwassenen te bereiken en aan te spreken. Dienovereenkomstig wordt hun presentie maar al

te vaak geringgeschat: van de ouderen kunnen we zeker zijn! Ondertussen wordt de toename van het aantal ouderen en de 'vergrijzing' van de gemeente gezien als een last en een probleem naar de toekomst toe. Achter deze opvatting gaat een gemeenteverstaan schuil, dat de gemeente beschouwt als iets dat is uitgeleverd en dat blootstaat aan precies dezelfde wetmatigheden als alle dienstverlenende sectoren: dat om de aantrekkingskracht ten opzichte van de gewenste doelgroepen gevochten zou moeten worden, ook met het oog op de harde concurrentie. Men wil bijzonder graag bepaalde 'doelgroepen' bereiken en omwille daarvan zijn veel van de activiteiten en inspanningen dáárop gericht. Zo voegt de gemeente zich in de logica van het denken binnen onze huidige samenleving en verwacht de vitaliteit van de gemeente van de ook in maatschappelijk opzicht bevoorrechte leeftijdsgroepen van de jongeren en de volwassenen van middelbare leeftijd. In hoeverre kunnen en willen Baptisten Gemeenten in dit opzicht tegendraads zijn en de waarde van ouderen benadrukken? In hoeverre bepalen ouderen méé de identiteit én de vitaliteit van de gemeente?

Mijn pleidooi is om over deze vragen nader in gesprek te gaan en in de spiegel te kijken.

Enkele aanzetten en overwegingen

Ik wil pleiten voor erkenning van de bijdrage van ouderen als mede-dragers van de gemeente en wijs daarbij op enkele aandachtspunten:

- Heb oog voor het subsidiariteitsbeginsel: zoveel mogelijk *door* ouderen zelf of minstens *met* hen organiseren. Dus niet allerhande activiteiten bedenken *vóór* hen. Niet praten *óver* ouderen, maar vooral *mét* hen.
- Minstens is waarneming noodzakelijk van datgene wat ouderen te *geven* hebben in plaats van alleen te zien wat *aan* hen gegeven kan worden.^{xviii}
- Ouderen kunnen in veel opzichten *anders* denken, geloven, doen dan dat jongere generaties hen zouden willen zien. Andere levensvormen, andere waarden wellicht, ook als het gaat om uitingsvormen van hun eigen geloven en spiritualiteit. Daarvoor dient ruimte en erkenning te zijn. Gesprek hierover is onontbeerlijk én creativiteit. Startpunt is een 'cultuur van het luisteren' naar wat jongeren én ouderen te zeggen hebben.
- Ouderen zijn geloofdragers. Dat aspect moet niet veronachtzaamd. De overdracht van het geloof blijft aangewezen op geloofwaardige dragers en draagsters. Niet alleen omdat geloof onvervangbaar gebonden blijft aan de mogelijkheid om intermenselijk en dus tussen jongeren en ouderen onderling uitgewisseld te worden, maar vooral ook met het oog op de ouderen zelf omdat hun levenslange geschiedenis met God een bijzondere geloofwaardigheid kan wekken tegenover hen die hun leven grotendeels nog voor zich hebben. (vgl. ps. 71: 17)
- Zoek naar mogelijkheden van werkelijk contact tussen de verschillende generaties. Henri Nouwen merkt op: "Er zijn allerlei redenen aan te voeren waarom we denken dat ouder worden het droevige lot is waaraan geen mens ontkomen kan en dat ten koste van alles vermeden moet worden. Een verklaring kan zijn dat we een probleem van ouderen maken om zo onze fundamentele menselijke solidariteit te ontkennen. Het zou wel eens zo kunnen zijn dat we ons uiterste beste doen diegenen het zwijgen op te leggen die ons aan ons eigen toekomstig lot herinneren en ons louter door hun aanwezigheid het scherpst bekritisieren. Daarom is het onze eerste en belangrijkste opdracht ervoor te zorgen dat de ouderen weer onze leermeesters worden en dat de verbroken relatie tussen de generaties wordt hersteld."^{xix}
- Zoek mogelijkheden om ouderen herinneringen te laten ophalen. Niet als leuke verhalen 'uit de oude doos' (dat zijn het soms óók), maar om vanuit het herinneren oog te krijgen voor wegen naar de toekomst. En voor (veel) ouderen zelf is dit een belangrijke vorm van erkenning én het kunnen vinden van balans: terugblikken en ordenen, vertellen over het geleefde leven is ook helpen met het omgaan met twijfel en spijt over het geleefde leven, keuzes die gemaakt zijn.^{xx}

- Heb oog voor de geloofsontwikkeling en geloofsvragen van ouderen en hoe zij hun weg zoeken in een sterk veranderende wereld. In veel opzichten kan er sprake zijn van vervreemding en is oriëntatie noodzakelijk. Ouderen in gesprek met elkaar kan hierbij een belangrijk instrument zijn om te ontdekken hoe verschillend ieder kan omgaan met de uitdagingen en opgaven van vandaag de dag.

Voor wie verder wil

Slechts een aantal aspecten kunnen in dit artikel worden aangeduid. Hopelijk zet het aan tot verder gesprek en verdieping rondom deze thematiek. Een paar suggesties voor verder gesprek:

Stap 1

Spreek met elkaar (hopelijk jong en oud!) welke beelden er leven. Wat roept 'ouderdom' op? Er is keuze tussen twee uitgesproken polen, die beide karikaturen zullen blijken, maar wel onze houding beïnvloeden: het schrikbeeld van de (lichamelijke en/of geestelijke) aftakeling en het afhankelijk worden van zorg óf de gedachte "Old is beautiful", de ouderdom als een tijd van gouden mogelijkheden.

Stap 2

In hoeverre wordt binnen gemeenten stilgestaan bij voorbeelden van ouderen in de bijbel? Wordt er over hen gepreekt? Moedigen de teksten aan om te beseffen dat ouderen een belangrijke rol binnen de gemeente kunnen innemen waar het gaat om geloofsoverdracht en het horen van de grote daden van God? Krijgen ouderen de gelegenheid getuigenis af te leggen van hun geloof? Wordt er een beroep gedaan op de wijsheid van ouderen? Is bekend hoe ouderen hun leven ervaren: als een gave en/of opgave? Op welke wijze kan vanuit de gemeente daarop worden aangesloten?

Stap 3

Denk na of er wel sprake moet zijn van 'ouderenpastoraat' binnen een gemeente? Waar heeft het mee te maken dat sommigen het geweldig werk vinden om ouderen te bezoeken en anderen zich afvragen wat het nut is om met ouderen in gesprek te gaan. Herhalen ze niet de verhalen die je tóch al kent? Wat vraagt het van iemand om pastoraal met ouderen in gesprek te zijn? Is het méér dan aandachtspastoraat?

Stap 4

Hoe functioneert de gemeente als Lichaam van Christus? Kan elk lid voluit functioneren op een wijze die bij hem/ haar past? Wordt er een beroep op elkaar gedaan, omdat je elkaar nodig hebt? Welke rol en positie hebben ouderen in dit verband? Zijn er voor hen hoofdzakelijk 'passende' activiteiten en afspraken over huisbezoeken vóór ouderen (als ontvangers) of wordt er ook nagedacht hoe de gemeente kan worden opgebouwd door hun inzet, toewijding en geloof? Zijn er creatieve wijzen waarop een beroep kan worden gedaan op het géven van ouderen in de gemeente?

Stap 5

Bestudeer psalm 71 en denk na over de *bede* van de psalmist:

"Nu ik oud en grijs ben, verlaat mi niet, o God, zodat ik het nageslacht, elk nieuw kind, kan verhalen van de macht van uw arm" (psalm 71:18)

Sta erbij stil hoe de gemeente haar opdracht kan verstaan en mede invulling kan geven aan Gods *belofte*:

*"Tot in je ouderdom blijf ik dezelfde,
tot in je grijsheid zal ik je steunen.*

*Wat ik gedaan heb, zal ik blijven doen
ik zal je steunen en beschermen."* (Jesaja 46:4).

ⁱ De levensverwachting is de laatste 150 jaar met 40 jaar gestegen, mede door lagere sterftcijfers onder jonge mensen. In 1850 was de gemiddelde leeftijd respectievelijk 40 en 38 jaar voor vrouwen en mannen. Anno 2012 worden vrouwen gemiddeld 82 jaar en mannen 78 jaar. En de levensverwachting stijgt nog steeds.

ⁱⁱ Wanneer is iemand oud? 'Oud' is een subjectief en relatief begrip. Ik noem hier 50 jaar in aansluiting op de mogelijkheid om vanaf die leeftijd lid te worden van de ouderenbonden (ANBO, UNIE KBO, PCOB) en het fenomeen van de 50+ beurs.

ⁱⁱⁱ Vgl. Dick Kits en Hedda Schut, *Het nieuwe oud, wat ouder worden boeiend maakt*, Gorinchem, Kroese Kits Uitgeverij 2011 en Frits de Lange, *Waardigheid, Voor wie oud wil worden*, Amsterdam, Uitgeverij SWP 2010

^{iv} Veel voorbeelden, prenten, tekeningen etc. zijn bijeengebracht in Anouk Janssen, *Grijsaards in zwart-wit, De verbeelding van de ouderdom in de Nederlandse prentkunst (1550 – 1650)*, Zutphen, Walburg Pers 2007

^v Vgl. het boek van Anne- Mei The, *In de wachtkamer van de dood*, Amsterdam, 2005

^{vi} Denk aan het boek van Frits de Lange, *de armoede van het Zwitserlevengevoel, Pleidooi voor beter ouder worden*, Zoetermeer, Meinema 2008. Hierin maakt hij kritische kanttekeningen bij het ideaal van het "Grote Genieten" na het pensioen. Dit 'zwitserleven' is voor weinigen weggelegd en deugt ook niet als ideaal.

^{vii} Jan Baars, *Het nieuwe ouder worden, Paradoxen en perspectieven van leven in de tijd*. Amsterdam, Uitgeverij SWP 2007

^{viii} Deze typering geeft Henri Nouwen in *Levensloop en vervulling*, Tielt, Lannoo 2005

^{ix} Uit de literatuur hierover wijs ik op Coert H. Lindijer, *Ouderen ontmoeten, pastorale en andere contacten met oudere mensen*, Zoetermeer, Boekencentrum 1999. Hij wijst er op dat het allereerst om pastoraat gaat en de vraag kan gesteld worden of er wel zoiets bestaat als ouderenpastoraat. Bepaalde thema's zijn wel met name aan de orde in het pastoraat aan ouderen: het verleden dat niet voorbij is, relatie met kinderen en kleinkinderen, eenzaamheid, depressie, dementie, rouw, verlieservaringen, stilstaan bij het einde e.d.

^x Vgl. Ruard Ganzevoort, Jan Visser, *Zorg voor het verhaal*, Zoetermeer, Meinema: 2007. Als 'pastorale modellen' worden besproken: kerygmatisch en kerkekljik-sacramenteel pastoraat, charismatisch pastoraat, therapeutisch, systemisch en evenmenselijk pastoraat, pastoraat als presentie en hermeneutisch pastoraat. Meerdere aspecten van de verschillende 'modellen' kunnen richting geven binnen het pastoraat aan ouderen, maar in dit artikel beperk ik me tot enkele notities vanuit het hermeneutisch pastoraat.

^{xi} Vgl. C.V.Gerkin, *The living human document. Re-visioning pastoral counseling in a hermeneutical mode*, Nashville, Abingdon 1984

^{xii} Het voert hier te ver om dit nader toe te lichten. Wie zich hierin wil verdiepen: Thijs Tromp, *Het verleden als uitdaging*, Zoetermeer, Boekencentrum 2011

^{xiii} *ibid*

^{xiv} Herman Andriessen, *Een eigen weg te gaan, Ouderen en spiritualiteit* Kampen, Ten Have 2004 Thema's als verlangen, levensgeheim, verwondering en traditie komen hierin aan de orde.

^{xv} Henri Nouwen, *a.w.*, pag. 67

^{xvixvi} E. Schweizer, *Gemeinde und Gemeindeordnung im NT*, Zürich 1959

^{xvii} M. Blasberg-Kuhnke in: CH. Bäuml er en N. Mette (red), *Gemeindepraxis in Grundbegriffen*, München-Düsseldorf 1987

^{xviii} Naast integratie van alles wat in het leven aan de orde is (geweest), is één van de meeste wezenlijke opgaves bij het ouder worden om aan volgende generaties te kunnen dóór-geven. Het is wat de psycholoog Eriksson noemt de opgave van de generativiteit.

^{xix} Henri Nouwen, *a.w.*, pag. 12

^{xx} Een concreet hulpmiddel hierbij zou kunnen zijn de methodiek *Mijn leven in kaart, met ouderen in gesprek over hun levensverhaal*. Thijs Tromp en Wout Huizing. Houten: Bohn Stafleu van Loghum, 2007